

Коммунистическое просвещение. - 1934.-№1-С. 106. 38. Черняк М.М. Коммунистическая партия-организатор охраны здоровья и коммунистического воспитания подрастающего поколения (1917-1923 гг.): Дис. ... канд. истор. наук.-М., 1970. 39. Чех С.М. Мероприятия Коммунистической партии и Советского правительства по борьбе с детской беспризорностью в период восстановления народного хозяйства СССР (1917-1925 гг.): Дис. ... канд. пед. наук.-К., 1953. 40. Чуб В.И. Деятельность Коммунистической партии по ликвидации детской беспризорности в годы осуществления новой экономической политики: Дис. ... канд. истор. наук.-Х., 1985. 41. Шишова И.В. Борьба Советского государства за преодоление детской беспризорности в 1926-1936 гг. (На материалах Дона и Кубано-Черноморья): Дис. ... канд. истор. наук.-Р-на-Д., 1982.

Г. С. Побережець

УЧАСТЬ В. М. ЧОРНОВОЛА У ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ 1991 р.

Висвітлення діяльності та творчості В. М. Чорновола має неабияку наукову цінність, пізнавально-виховне та практичне значення для багатьох поколінь українського народу.

В останні роки (2010-2013) у науковому відношенні все ж таки дещо зроблено, помітні зрушення на краще, однак до цього часу ще залишаються слухними слова одного з його соратників і друзів однодумця, відомого українського громадського діяча, знаного мистецтвознавця Леся Степановича Танюка про те, що «сьогодні ми лише на підступах до його життєпису» [4, с.9].

Важливе значення для осмислення В. М. Чорновола як особистості, громадського і державного діяча має десятитомне видання його праць (на середину 2012 р. ще не завершено, вийшло вісім томів). Видання було започатковане в 2002 році Міжнародним благодійним фондом В'ячеслава Чорновола та видавництвом «Смолоскип» [10].

Важливі дані про життєдіяльність і творчість В. М. Чорновола містяться у фондах українських центральних державних і обласних архівів [5].

На підставі статті 128 Конституції УРСР та статті 2 Примірного положення про голів і президії місцевих Рад народних депутатів Української РСР обласна Рада народних депутатів Виришила: обрати головою Львівської обласної Ради народних депутатів депутата Чорновола В'ячеслава Максимовича [3, арк.3].

Львівський період державотворчої діяльності В. Чорновола охоплював 1990-1992 рр., коли він був головою Львівської обласної Ради народних депутатів. У цей час по-стали конкретні завдання, які необхідно було реалізувати В. М. Чорноволу [6, с.49].

За діяльності В. М. Чорновола було ухвалено перехід до аграрної реформи, тобто утворення колективних господарств шляхом перетворення радгоспів і колгоспів у об'єднання їх власників, за допомогою паювання вартості та за умови розподілу землі, вдосконалення структури фермерських господарств та ін. Діяльність В. М. Чорновола, як голови Львівської обласної Ради, призвела до зрушень у політичній, економічній та соціальній сферах суспільного життя.

Будучи завжди прихильником демократичного життя, відстоюючи власні позиції державної незалежності України, він вбачав у цьому, як єдиний її надійний порятунк від катастроф, проте це не давало можливості для розвитку її з середини. Існували проблеми, пов'язані із розвитком економіки, політичної системи, складним залишалося духовне життя, послаблене часів постійних репресій.

1991 рік, який став багатозначним для життя не лише В. М. Чорновола, його соратників, близьких та рідний, а й доленосним для всього народу України. Мала місце спроба державного перевороту в Москві 19 – 22 серпня, але вона провалилася. А вже 24 серпня 1991 р. після ухвалення Верховною Радою України «Акту проголошення незалежності України» увійшло в історію України знаменною, доленосною датою.

20 липня 1991 р. Центральним Проводом НРУ була прийнята Ухвала, щодо участі НРУ у президентських виборах, задля того, не піддати загрози з боку ЦК КПУ, що не дивлячись незалежності України все ж мала вплив на Верховну Раду України і могла вплинути на хід виборів. Де було обговорено претендента на посаду президента від НРУ голову Львівської обласної Ради В. М. Чорновола. Де 1 вересня планувалося скликати сесію Великої Ради Руху і висунути кандидата від НРУ [8, с. 198].

На засіданні Центрального Проводу Руху протягом серпня 1991 р., коли знову об-

говорювалося питання про кандидатури на посаду Президента України [7, с. 94]. В. Чорновіл та М. Горинь були відсутні, бо перебували у львівській лікарні. Б. Тернопільський та І. Драч висловили проти кандидатури В. М. Чорновола. Всі інші члени Центрального Проводу проголосували у підтримку кандидатури В. Чорновола.

Відповідь В. Чорновола до Центральної виборчої комісії по виборах Президента України: «Я Чорновіл В'ячеслав Максимович, претендент в кандидати на посаду Президента України, даю згоду балотуватися на цю посаду», 8 жовтня 1991 р. [1, арк.184].

В. М. Чорновіл вийшов на боротьбу за посаду Президента України із закликами такого змісту: «Щоб ви були вільними людьми», «Щоб ви самі могли вирішувати свою долю», «Щоб ви були господарями, а не наймитами на власній землі», «Щоб ця земля була ваша» та ін. [9].

В. М. Чорновіл визначав свою програму, як програму незалежної, демократичної держави, що відкрита для суспільства, ліберальної ринкової економіки, але обов'язково із соціальним захистом. Він називав також деякі прорахунки та упущення, що нерідко залишаються на потім: це – відсутність грошової одиниці, митних кордонів, армії, що є запорукою для політичної стабільності.

У своїх інтерв'ю В. М. Чорновіл неодноразово наголошував на несуттєвій різниці між власною програмою і програмою свого основного конкурента Л. М. Кравчука. Він характеризував їх так: «відрізняються програми лише нюансами або вмінням більш літературно і дохідливо її викласти». А далі продовжив: «Є кандидати, які вистраждали свою програму всім своїм життям, і є ті, хто взяв її вже готовою, зрозумівши, що тільки в ці гасла повірить народ» [11, с. 507].

Згідно статистичним даним, можна побачити, що за кандидатуру В. М. Чорновола найбільше було віддано голосів у Івано-Франківській, Львівській, Тернопільській областях, про що свідчить активна діяльність В. М. Чорновола на Західній Україні та підтримка населення з цих регіонів [2, арк.11-13]. Як показали результати президентських виборів 1991 р. кандидат від Народного Руху України В. М. Чорновіл набрав 23,27 % голосів. Однею з основних перешкод на шляху до перемоги було роз'єднання демократичних сил, не було тієї єдиної кандидатури, за яку люди повинні були віддати свої голоси. На президентських виборах 1 грудня 1991 р. кандидат від НРУ В. М. Чорновіл виборов друге місце.

Таким чином, на початку 90-х років ХХ ст. розпочалося активне державне будівництво, утвердження державного суверенітету України на основі Декларації про державний суверенітет України, Акту проголошення незалежності України. Відбулися перші вибори Президента України.

Боротьба та становлення державної незалежності України стала найвищим досягненням у діяльності НРУ та його лідера, піком найбільшої його популярності в українському суспільстві. Народний Рух України на чолі з В. М. Чорноволом постійно перебував у епіцентрі суспільно-політичного життя України, розпочалося прийняття важливих політичних рішень, продовжилися нелегкі, складні державотворчі процеси та відродження української духовності.

Список використаних джерел

1. Центральный державный архив вищих органов власти та управління України. Ф. 1. Верховна Рада України. Оп. 28. Спр. 129. Документи на кандидата в Президенти України В. М. Чорновола (протоколи виборчих комісій, висновки, довідки та ін.) (20 серпня – 18 грудня 1991 р.), 200 арк.
2. Центральный державный архив вищих органов власти та управління України. Ф. 1. Верховна Рада України. Оп.28. Спр.140. Статистичні дані про кількість виборчих дільниць, кількісний склад окружних виборчих комісій та результати проведення виборів Президента України (10 жовтня – 4 грудня 1991 р.), 18 арк.
3. Держархів Львівської обл. Ф. Р-221. Львівська обласна Рада народних депутатів та її виконавчого комітету. Оп.3. Спр.1318. Особова справа голови обласної Ради Чорновола В'ячеслава Максимовича, звільненого у 1992 р., 15 арк.
4. Титаренко Л. На підступах до життєпису Чорновола / Л.Титаренко // Голос України. – 2011. – 29 листопада.
5. ЦДАВО України. – Ф. 1. – Оп. 16. – Спр. 4630; Ф. 1. – Оп. 16. – Спр. 4631; Ф. 1. – Оп. 16. – Спр. 4632; Ф. 1. – Оп. 28. – Спр. 129; Ф. 1. – Оп. 28. – Спр. 140; Ф. 5225. – Оп. 2. – Спр. 27; Ф. 5233. – Оп. 1. – Спр. 62; Ф. 5233. – Оп. 1. – Спр. – 220; ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 24. – Спр. 6306; Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 1. – Оп. 25. – Спр. 64; Ф. 1. – Оп. 25. – Спр. 106; Ф. 1. – Оп. 32. – Спр. 2642; Ф. 1. – Оп. 32. – Спр. 2906; Ф. 270. – Оп. 1. – Спр. 112; Ф. 270. – Оп. 1. – Спр. 123; Ф. 270. – Оп. 1. – Спр. 125; Ф. 270. – Оп. 1. – Спр. 135; Ф. 272. – Оп. 1. – Спр. 6; Держархів Львівської обл. – Ф. Р-221. – Оп. 3. – Спр. 919; Ф. Р-221. – Оп. 3. – Спр. 921; Ф. Р-221. –

Оп. 3. – Спр. 922; Ф. Р-221. – Оп. 3. – Спр. 929; Ф. Р-221. – Оп. 3. – Спр. 1193; Ф. Р-221. – Оп. 3. – Спр. 1205; Ф. Р-221. – Оп. 3. – Спр. 1279; Ф. Р-221. – Оп. 3. – Спр. 1281; Ф. Р-221. – Оп. 3. – Спр. 1318. 6. Давимука С. В'ячеслав Чорновіл – державотворча діяльність на Львівщині / С. Давимука // Народний Рух України: місце в історії та політиці: матеріали VI Всеукраїнської конференції, 16–17 вересня 2005 р., м. Одеса. – Одеса. Астропринт, 2005. – 160 с. – С. 49-54. 7. Деревінський В. В'ячеслав Чорновіл. Нарис портрета політика: Монографія / В. Деревінський. – Тернопіль: Джура, 2011. – 224 с. 8. Провісники свободи, державності і демократії: Документи і матеріали. До 20-ї річниці створення Народного Руху України / Національна академія наук України, Інститут історії України, Центральний державний архів громадських об'єднань України. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – 454 с.: 24 іл. 9. 3 агітаційні листівки В. М. Чорновола під час президентських виборів 1991 р. 10. Чорновіл В. Твори : У 10-ти т. – Т. 1–8 / В. Чорновіл. – К., 2002–2012. 11. Чорновіл В. Твори: У 10-ти т. – Т. 7. Статті, виступи, інтерв'ю (березень 1990 – грудень 1992) / Упоряд. Валентина Чорновіл. – К.: Смолоскип, 2011. – 1080 с.

Н. В. Проць

ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ ДВОРЯНСКИХ ДЕПУТАТОВ ХАРЬКОВСКОГО ЗЕМСТВА

В середине XIX в. Российская империя пошла по пути изменения своего исторического развития. Результатом которых, стала одна из реформ, проводимых Александром II – 1 января 1864 г. было подписано и утверждено «Положение о губернских и уездных земских учреждениях» [3, с. 2].

История Харьковского земства неразрывно связана с дворянством, как активных участников земских губернских и уездных учреждений, принимавших участие в хозяйственно-экономическом развитии региона.

В непростых условиях реформирования общества, дворяне своим настойчивым трудом, активной гражданской позицией обеспечивали благосостояние народа, способствовали разрешению актуальных проблем социально-экономического характера.

А проблемы же конечно существовали – и в первую очередь это развитие земской медицины, культурно-просветительной работы, благотворительной деятельности.

В докладе Л.М. Савелова, поднимался вопрос, что сделали дворяне для своего народа? Может ли первое сословие считаться таковым и далее нести службу государству? [10, с. 3]

Поэтому, нашей задачей стало выяснение роли дворянских депутатов в общественной жизни земства, какие позиции они заняли по отношению к народу, и каким образом решали назревшие проблемы.

Так как земства были установлены для решения хозяйственно-экономических вопросов, то гласным-депутатам строго запрещалось затрагивать вопросы политические [3, с. 2]

В компетенции земств находились предметы земского медицинского обслуживания, открытие земских школ, библиотек, приютов, богаделен, развитие местной торговли и промышленности, устройство и содержание местных путей сообщения, земская почта, народное продовольственное дело; ветеринарная и агрономическая служба, взаимное страхование; постройка церквей, тюрем и сумасшедших домов [9, с. 39].

Поэтому на заседаниях уездных и губернского собраний поднимались вопросы народного хозяйства, требующие неотлагательного решения.

В земских учреждениях гласные-депутаты от дворян, на протяжении всего существования, представляли большинство. Так, на протяжении 1865-1890 гг. в составе уездных земских собраний Харьковской губернии дворяне занимали 46,3%, крестьяне набрали 36,4%, на долю купцов приходилось 12,5%, духовенства – 2,7%, мещан – 2,1%. В Харьковском губернском земском собрании среди выборных гласных дворянству принадлежало 75,8%, крестьянам – 11,7%, купцам – 12,5% [Подсчеты наши, на основании 12].

Численный перевес дворянских депутатов, позволял им определять политику местных органов самоуправления. Этот факт подтверждает стремление царского правительства утвердить дворянское правление на местах, для поддержки своей власти.

Характер общественной деятельности земств Харьковской губернии определяло два направления: реакционное – возглавлял земский деятель А.Р. Шидловский, отста-